

Samtidig med at man indføres i striden mellem nygotisk/nyromansk og klassicisme og i diskussionen om restaurering af bygninger både fra middelalder og renæssance, oplyses man også om de helt nye muligheder, der bringes ind i arkitekturen via den tekniske udvikling, først og fremmest mulighederne for at anvende jernkonstruktioner både som bærende elementer og dekoration. Her kommer man også ind på kravet om materialeægtighed og dets forhold til rent kunstneriske principper.

Et interessant slutkapitel behandler Scholanders synagoge i Stockholm. Også her benytter forfatteren sin store indsigt og sine pædagogiske evner til en bred indføring i synagogebyggeriets historie fra før til nu; særlig meget gøres desuden ud af de reformer, der fandt sted i den jødiske gudstjeneste lige efter midten af århundredet, og de konsekvenser de medførte for den arkitektoniske indretning af rummene. Synagogen i Stockholm, der stadig er bevaret, er et af Scholanders fornemste bygningsværker. Den vidner om en rig kunstnerisk fantasi og en stor elasticitet. Som det gjaldt ved hans kirkebygninger står det monumentale i formen i klar forbindelse med klassiske forbilleder, mens han her henter dekorationselementerne især i den assyriske arkitektur for at understrege det østerlandske ved jødedommen. Af hans bedste ting i øvrigt kan nævnes hans første og aldrig realiserede projekt til Nationalmusæet, og det nu nedrevne Wallenberghus i Stockholm.

En af forudsætningerne for Bo Grandiens bog er det kolossale materiale, Scholander efterlod sig i form af breve, dagbogsoptegnelser, regnskaber, foredragsnotater, litterære værker, bogillustrationer og ikke mindst tegninger og akvareller; de sidste blev til, dels som studier under hans rejser, og de var ham til stor nytte i undervisningen – inden diapositivernes periode! – dels som forslagsskitser til nye projekter. Desuden havde han et godt udkomme via sine akvareller, hvis kunstneriske kvalitet er meget høj. Det er bl. a. disse og hans litterære værker, der i modsætning til hans arkitektur er rent nordisk inspireret, der berettiger betegnelsen »mångfrestare«, altnulig-kunstner.

Esther Nyholm

Erna Lorenzen og Ulla Thyrring: Folketøj på landet 1830–1880. Kbh., Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1977. 108 sider, ill. Kr. 174,50.

I 1975 udsendte museumsinspektør, dr. phil. Erna Lorenzen, Købstadmuseet »Den gamle By« sin disputats: »Folks tøj i og omkring Århus 1675–1850«. Heri fremlagdes en nyvurdering af påklædningsvanerne hos et bredt udsnit af befolkningen i den omhandlede periode. I forbindelse med den nye bog, som er skrevet i samarbejde med museumsdirektør, mag. art. Ulla Thyrring, Herning Museum, arbejdes der videre på hovedtesen fra disputatsen: at der i det 19. årh. ikke var de store forskelle mellem klædedragten på land og i by, i hvert fald ikke blandt det store flertal af befolkningen. I modsætning til disputatsen, hvortil materialet, p.gr.a. den brede periode, i overvejende grad var hentet i skifterne, behandler bogen her en periode, hvis fortrin er, at der er bevaret relativt store mængde af dragtstykkerne selv. De findes nu på museerne, og forfatterne har til denne nye bearbejdelse indsamlet materiale over hele landet.

Bogen har et klart sigte. Den henvender sig til den stadigt voksende gruppe af mennesker, der interesserer sig for gamle dragter, i første række folkedansere, men også folk med almindelig interesse for kulturhistorie og måske specielt fortidens klædedragt. Som sådan er bogen en instruktiv indførelse i både stoffer, teknikker – og moder. Og med dette ord er vi ved bogens kerne: at folk på landet i forrige århundrede (1830–1880) generelt kun i ringe grad adskilte sig fra tilsvarende befolkningslag i byen; gennem det bevarede dragtmateriale ses, at dragterne, både mænds og kvinders, efter 1830 i overvejende

grad slutter sig til bymoden, omend stofferne ofte er de grovere hjemmegjorte, og ikke de færdigkøbte. Og efter ca. 1860, hvor fotografier af folk begynder at dukke op og hurtigt bliver meget almindelige, har man både disses og de bevarede dragters vidnesbyrd om klædedragtens modepræg.

Hvor er folkedragterne da blevet af i denne sammenhæng? Forfatterne hævder ikke, at de ikke har eksisteret, – men folk har haft meget andet tøj end det landlige festtøj, som kun et mindretal synes at have benyttet, således som det bl. a. ses af de bevarede dragtdele og fotografier. Dette synspunkt illustreres gennem en kort, men præcis tekst og gennem et alsidigt billedmateriale af såvel ældre fotografier som dragter og dragtdetaljer.

Der indledes med et kapitel om problemerne med at arbejde med det på museerne overleverede materiale; især dets ensidighed fremhæves: – stort set kun det pænere tøj er bevaret. Folkelivsserierne – fra Senn, Lahde og Eckersberg's i århundredets første 10-år, til F. C. Lund's fortsatte genoptryk ind i dette århundrede – og deres betydning ved at give folk et falsk billede af danske bønders påklædning nævnes. Kapitlet fremtræder som en introduktion til de forhold, der – som bogens væsentligste budskab – skal belyses på de følgende 80 sider. Det føles dog lidt kort, fordi der tages fat på spændende og vigtige problemer, som man gerne så uddybet, og om hvilke forfatterens viden kun antydes ved stikord for de indviede.

Der følger nu et afsnit, der kort, men nøjagtigt gennemgår de stoffer, man på landet træffer i såvel kvinde- som mandsdragter, og hvilke stoffer der især anvendtes til hvilke klædningsstykker. Afsnittet er udførligt illustreret med farvefotografier af tøjprøver; som en eneste dråbe malurt kunne der måske ankes over, at der ikke er størrelsesforhold angivet på billederne – et forhold, der gælder samtlige bogens, iøvrigt fine, farvebilleder og andre nyoptagelser. I forlængelse af kapitlet om stofferne følger to store kapitler om henhvis kvinde- og mandstøjet, der med mange billeder gennemgår påklædningen fra yderst til inderst. Mange af dragtdelene er tegnet ud i en slags model i størrelsesforholdet 1:10. Kapitlerne er opbygget sådan – som i øvrigt generelt i bogen – at først kommer den kortfattede tekst, dernæst den store billeddel med udførlig tekstning til de enkelte billeder. Begge dele kan læses hver for sig, men eksempelvisende krydshenvisninger mellem tekst- og billeddel ville nok have lettet læseren, f. eks. i arbejdet med at sætte dragters og dragtdeles udseende og datering i relation til hinanden.

Det fremhæves, hvordan de elementære dragtstykker og deres brug og sammensætning ikke fremviste væsentlige forskelle mellem de forskellige landsdele; men samtidig, at man i tiden frem til ca. 1850 i flere tilfælde var en 10–15 år bagefter moden i byen; men man prøvede at følge med, så godt det lod sig gøre. I den sidste del af perioden er forsinkelsen af modenyhedernes spredning minimal.

Er det således ikke i den almindelige dragtdel man skal søge et landligt/egnsforskelligt særpræg, så fremhæver forfatterne i det næste kapitel, at der inden for kvindernes hovedtøj i denne 50-årige periode faktisk udvikler sig egnsmessige særpræg. Hovedtøjerne (det hvide lin, huen og den hvide besætning) er den mest traditionsbundne del af kvindernes dragt. I dens mest udviklede form med mange besætninger har det været en hovedbeklædning, der kun anvendtes til højtider og fester. Kapitlet gennemgår godt og systematisk hovedtøjernes ofte komplicerede sammensætning, og billedmaterialet giver en god illustration hertil.

Endelig følger til sidst afsnittet om klædedragten i de områder af landet, hvor der synes at kunne påvises en »folkedragt/egnsdragt/nationaldragt« – eller rettere *en gammel dragtskik*. For som oftest er de træk, der i disse dragter virker anderledes, gamle mode-træk, der tidligere er blevet optaget i beklædningen, men som af forskellige grunde er blevet bibeholdt som element i festtøjet, også efter at den pågældende mode for længst

var gået af brug andre steder. Det drejer sig om områderne: Amager, Fanø, Rømø, Læsø, Falster og Røsnæs. Afsnittet er kort, fordi disse dragtsærpræg er undtagelsen mere end reglen i den omhandlede periode; men det er samtidig også bogens svageste afsnit; det er i sin fremstilling henvist til at referere ofte ældre undersøgelser, der – som de eneste tilgængelige – bygger på analyser ud fra den opfattelse af folks overalt egnsprægede påklædning på landet i ældre tid, som forfatterne netop vender sig imod – mens de forrige kapitler er bygget på forfatternes selvstændige behandling af problemerne. Behandlingen af disse områder med særlig dragtskik – med så forskellige elementer og årsager til særudviklinger, der er gemt i dem – falder dog med rette uden for bogens sigte, der netop er oplysningen om det almindelige – det store, generelle billede.

Konkluderende må her siges, at bogen er en meget god og konkret introduktion til folks dragtskik på landet i forrige århundrede, og den vil med held kunne benyttes til undervisningsbrug i vide kredse. Gennem hele fremstillingen aner man dog, at bogen er skrevet med folkedansere som målgruppe, og nogle af dens få svagheder, som f. eks. dens bevidste afholden sig fra problemdiskussion, finder sandsynligvis sin forklaring i dette forhold. For forfatterne har det været af stor vigtighed at ramme en pæl igennem den netop i folkedanserkredse dominerende opfattelse, at der kan udskilles en fast dragtsammensætning, som man »i gamle dage« brugte helt entydigt i bestemte egne. I bestræbelserne på at fremstille netop dette forhold så klart som muligt, har man til gengæld givet afkald på at belyse de problemer af videre kulturhistorisk art, der ligger i dragtbilledets mangfoldighed i de omhandlede 50 år. Men som en konkret fremlægning af, hvilket tøj størsteparten af folk gik med på landet i perioden, er bogen fortrinlig.

Birgitte Kjær

Bo Öhngren (red.): Geokod. En kodlista för den administrativa indelningen i Sverige 1862–1951. Studia Historica Upsalensia nr. 86. Uppsala 1977. 197 s. S.kr. 71,00.

Den foreliggende publikation, som er blevet til inden for forskningsprojektet »Det svenska klassamhällets funktioner: Folkrorelsema«, består kort fortalt af en indledning på 3 sider og en kodebog på 185 sider med koder over administrative enheder sorteret henholdsvis efter lokalitetens navn og kodenummer. Når publikationen trods dette noget tørre indhold fortjener en nærmere omtale, skyldes det ikke mindst de fremtidsperspektiver, som ligger på dette område. En geokode er defineret som en geografisk kode, som stedfæster data (jf. Nils Holm: Geokodning. Teori og praksis. Rapport nr. 17, Vejdatalaboratoriet, 1976). Begrebet er i almindelighed kun kendt af geografer og byplanlæggere og tilføjes nu af svenskerne en historisk dimension. Den anvendte kode består af syv cifre: de to første betegner lenet, de to næste herred og retsdistrikt, de følgende to betegner kommunen og det sidste ciffer dele af kommunen. Ved hjælp af en anden kode, som beskriver kommuneændringer, og årstallet for ændringen, er det muligt maskinelt at beskrive udviklingen i den administrative inddeling.

For Danmarks vedkommende eksisterer der desværre ikke en offentliggjort kode, men beskrivelser af ændringerne i de kommunale grænser kan findes gennem f. eks. Statistiske Meddelelser (i forbindelse med folketællinger) eller Nøgle-bindet i TRAP Danmarks 5. udg. For den interesserede er det nok mere nærliggende at henvise til kommunedataarkivet i Dansk Data Arkiv (DDA-019), som indeholder oplysninger om forskellige identifikationer og grænseændringer for samtlige kommuner i perioden 1909–1975.

Interessen for komparativ regional forskning er steget enormt de seneste år, men desværre er kildematerialet sjældent samlet i længere tidsrækker, og skal man gennemføre analyser, som sammenholder oplysninger fra flere datasæt (f. eks. folketællinger, erhvervs-